

**Міністерство освіти і науки України
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола**

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни:

«Кримінальне право України (особлива частина)»

на тему:

**«Проблемні питання кваліфікації злочину
примушування до вступу в статевий зв'язок»**

Виконав:

студент групи Пб-11

Коваль Д.

Керівник:

к.ю.н. Томчук І.О.

Тернопіль – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 154 КК УКРАЇНИ.....	5
1.1. Поняття та ознаки примушування до вступу в статевий зв'язок	5
1.2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину за статтею 154 КК України	8
1.3. Кваліфікуючі ознаки складу злочину за статтею 154 КК України.....	15
РОЗДІЛ II. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 154 КК УКРАЇНИ.....	16
2.1. Способи вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 154 «примушування до вступу в статевий зв'язок» КК України.....	16
2.2. Кримінальна відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок в законодавстві України та інших країн континентальної Європи: порівняльно-правові аспекти.....	20
РОЗДІЛ III ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК	28
ВИСНОВОК	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність дослідження. Феномен насильства у всі часи привертав до себе увагу науковців різного спрямування: філософів, юристів, медиків, істориків, представників інших галузей наук. І до сьогодні значний інтерес становить дослідження психічного насильства. Адже психіка людини ніколи не була достатньо захищена ні кримінальним, ні цивільним законом, через складність здійснення цього захисту, визначення причинного зв'язку між діями суб'єкта та психічною травмою, яка часто буває більш небезпечною для здоров'я людини, ніж травма, завдана фізичним насильством. У кримінології не існує єдиної точки зору стосовно віднесення деяких складів злочину до насильницьких або до ненасильницьких злочинів. Це стосується, у тому числі і примушування до вступу в статевий зв'язок, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст.154 КК України. Значна частина кримінологів відносить його до групи насильницьких злочинів разом зі зґвалтуванням (ст.152 КК України) та насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 КК України), не обґрунтовуючи при цьому своєї точки зору. Другі вважають цей злочин ненасильницьким. Треті ставлять його на межі між насильницькими та ненасильницькими злочинами.

На мою думку, така ситуація пояснюється, як складністю самого поняття «насильство»; цілком обґрунтованим існуванням кількох критеріїв віднесення того чи іншого злочину до групи насильницьких, так і недостатньою увагою наукового співтовариства до питання примушування до вступу в статевий зв'язок.

Питання насильницької, у тому числі і сексуальної насильницької злочинності досліджувалась у роботах українських та зарубіжних вчених – кримінологів та криміналістів: Ю. Антоняна, Л. Брич, Л. Гаухмана, О. Герцензона, І. Даньшина, О. Джужи, А. Долгової, О. Дудорова, А. Зелінського, М. Коржанського, О. Ігнатова і багатьох інших науковців.

Метою роботи є надання комплексної кримінально-правової характеристики примушування до вступу в статевий зв'язок.

Головними завданнями дослідження є наступні:

- здійснення історико - правового аналізу становлення та розвитку положень про кримінальну відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок;
- визначити напрями й обсяги захисту статевої свободи та статевої недоторканності особи у міжнародно-правовому аспекті;
- проаналізувати іноземне законодавство, яким передбачено кримінальну– відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок;
- провести кримінально-правовий аналіз об'єктивних ознак складу– примушування до вступу в статевий зв'язок;
- здійснити кримінально-правовий аналіз суб'єктивних ознак складу– примушування до вступу в статевий зв'язок;
- розкрити зміст та особливості кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2– ст. 154 КК, внести пропозиції щодо удосконалення їх законодавчої регламентації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України).

РОЗДІЛ I. КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 154 КК УКРАЇНИ

1.1. Поняття та ознаки примушування до вступу в статевий зв'язок

Аналізуючи перший розділ курсової роботи, насамперед хочу звернути увагу на дастьджуванню сною статтю 54 КК України. Дана стаття надає визначення, що примушування особи до статевого зв'язку, передбачає кримінальну відповідальність за статевий злочин, який вчинюється з використанням безпосередньо винним матеріальної або ж службової залежності від нього потерпілої жінки або чоловіка [2].

Згідно ст. 154 КК України, дії за вчинений злочин кваліфікуються наступним чином:

- «потерпіла особа була в матеріальній або службовій залежності від винного і винний використав чи намагався використати матеріальну або службову залежність потерпілої особи для того, щоб примусити її до статевого зв'язку» [2].

Наступне, на що хочу вказати це те, що поняття примушування означає «протиправний психічний вплив винного на потерпілу особу, який полягає у відкритій або завуальованій погрозі настання для неї небажаних наслідків матеріального, службового або особистого характеру» так до наприклад, можна навести: - позбавлення утримання або ж можливості проживати на певній житловій площі, звільнення з роботи, зменшення зарплати тощо).

Не менш важливим є спосіб примушування. Так розрізняють два способи: природній та неприродній. Обидва способи вступу у статевий зв'язок лютьлюють: одноразові та неодноразові статеві контакти з особою потерпілим, незалежно від їх гетеро- або ж гомосексуальної спрямованості. Важливо те, що якщо потерпіла особа добровільно погоджується на одну із форм сексуальних контактів, але грубо заперечує проти інших форм, її примушування до них без

її згоди створює об'єктивну сторону злочину, яка передбачена ст. 154 КК України [2].

Відтак, Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за «примушування особи до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом». Однак, поряд з цим, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 5 (п.15), під «вступом у статевий зв'язок природним або неприродним способом» вважається розуміти такий природний статевий акт, як наприклад акт% мужолозтва чи лесбійства [4, с.15]. В свою чергу під природними статевими злочинами, традиційно розуміється «коїтус» – тобто введення чоловічого статевого органу в організм жінки тобто статевий орган, внаслідок чого, як правило, такі дії здатні викликати вагітність.

Однак, під мужолозтвом слід розуміти будь-який гомосексуальний контакти міжособами чоловічої статі: анально-пальцеві, аногенітальні, орогенітальні, фалоімітуючі, а от вже під лесбійством – то це гомосексуальні контакти між особами чоловічої статі: орогенітальні, фаллозамініючі, мануальні, оральні [5, 22].

Науковий вчений А. Дьяченко склад примушування до вступу в статевий зв'язок, визначає між насильницькими та ненасильницькими злочинами. Натомість, розглядаючи питання відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок, вище вказаний науковець зазначає, що специфіка цього злочину полягає у наступному: «винна особа вступає з потерпілою особою у недобровільний статевий зв'язок, який є результатом згоди потерпілої особи, наданої під тиском, який не лишав її можливості обрати варіант поведінки» [12, с. 123].

Аналізуючи дане питання, цілком логічно розуміти, якщо статевий зв'язок визнається недобровільним, тоді коли він має відбуватися з використанням фізичного або ж психічного насильства [16, с.19]. Інший науковець О. Дудоров вказує, що «під час примушування до вступу в статевий зв'язок воля жінки або

чоловіка не придушується і повністю не ігнорується, хоч на неї і чиниться протиправний тиск» [15, с. 210]. Поряд з цим кандидат юридичних наук І. Воскресенська вказує, що психічний вплив, який застосовує винна особа, позбавлений як такої насильницької складової [11, с. 87].

Після проведеного мною аналізу, я цілком приєднуюсь до тих вчених, хто відносить «примушування до вступу в статевий зв'язок» до насильницьких злочинів, та вважаю, що такий злочин вчиняється винятково шляхом застосування психічного насильства. Це підтверджується й аналізом терміна «примушування», хоча у науці на даний момент відсутня єдина точка зору з приводу того, що саме потрібно розуміти під «примушуванням». Адже деякі науковці навіть пропонують слово «примушування» замінити на «спонукання» у тексті ст. 154 КК України. Отже, в такому випадку доречно буде, звернутись до тлумачних словників за визначенням терміна «примушування» [2].

Таким чином академічний тлумачний словник української мови тлумачить слово «примушувати» наступним чином:

- 1) «вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання»;
- 2) «своєю дією, вчинками викликати певні дії, вчинки, стан, ставлення до чого-небудь і т. ін. у когось іншого»;
- 3) «своїми зусиллями викликати, зумовлювати вияв чого-небудь». Поряд з цим цим самим словником тлумачиться слово «спонукати», тобто викликати у кого-небудь бажання робити що-небудь чи змушувати, схилити, заохочувати до якоїсь дії, певного роду вчинку.

Під самим словом «схилити» розуміється: «змінювати пряме положення на похиле, нагнувши, опустилвши що-небудь; нахилити». Однак зазначене слово має переносне значення: переконувати, умовляти, примушувати робити що-небудь, погоджуватися на щось [9, с. 170]. У випадку, якщо звернутися до енциклопедії, то можна побачити більш чіткіше пояснення значення слова «спонукання».

У спонуканні - є позитивне бажання щось робити. Відтак, вбачається, що спонукання – це варіант позитивної мотивації. Воно відрізняється від різних варіантів негативної мотивації, тобто коли бажання щось робити викликається болем або ж страхом.

Основними ознаками злочину, передбаченого ст. 154 КК України, є: спосіб і засіб його вчинення [2]:

- ✓ **спосіб** – «примушування жінки чи чоловіка дати згоду на статевий зв'язок»;
- ✓ **засіб** – «використання її матеріальної чи службової залежності від винного (погроза позбавити житла, грошової допомоги, заморити голодом, звільнити з роботи, виключити з черги на житло, позбавити премії, не дати підвищення по службі і т. ін.)».

1.2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину за статтею 154 КК України

Наступні, елементи без яких вказаний злочин не може існувати це об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Так, саме одним з найважливіших конституційних прав особи є саме право на свободу та особисту недоторканність, яке передбачене ст. 29 Конституції України [1]. Серед своїх складових, це права включає у себе і право на статеву свободу, а також статеву недоторканність особи.

З метою недопущення порушення відповідного права визначеного Конституцією України, Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за це суспільно-небезпечне діяння, яке посягає на цю складову особи. Усі вони об'єднані в одному розділі під назвою: «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи». Назва цього розділу надала немалі підстави багатьом вченим-юристам та науковцям, як саме та яким чином слід

визначати родовий об'єкт цих злочинів та як правильно розглядати статеву свободу та статеву недоторканність особи [2].

Однак, думки вчених розрізняються між собою. Деякі вчені, виходять з традиційного розуміння об'єкта злочинів, а саме як сукупності усіх суспільних відносин, як родовий об'єкт злочинів цього розділу КК України називають «сукупність суспільних відносин, що охороняються та регулюються кримінальним законодавством та забезпечують своєю наявністю право кожної людини на власну статеву свободу та статеву недоторканність» [24, с. 163]. На думку вченого-юриста О.С. Павлов, зазначає, що сучасному на сьогоднішній день, стану статеких відносин притаманні такі різноманітні особливості, як: перше, це добровільність статеких відносин, друге це те, щосуб'єкти статеких відносин виступають лише суто особи, які здатні за своїм віком та психічним і психологічним станом можуть усвідомлювати характер та значення, а також наслідки цих негативних сексуальних відносин; третє, це регулювання та контролювання статевого спілкування в більшості такими нормами моралі з обмеженим застосуванням правових засобів для найбільш ефективного та конструктивного забезпечення як статевої свободи так і статевої недоторканності особи та підтримання його громадського порядку; четверте, це недопустимість будь-якої дискримінації за статевою ознакою або ж сексуальною орієнтацією; п'яте, це визнання різноманітності форм статевого спілкування між особами, а саме щоб не завдавати шкоди правам та законним інтересам іншим членам суспільства; і на кінець це безперешкодне забезпечення недоторканності приватного життя членів суспільства громадян [20, с. 541].

В наслідок цього із врахуванням більшості думок вчених, науковців та юристів можна однозначно визначити, з чого складається самий правовий порядок у сфері статевого життя суспільства на сучасному етапі розвитку та станом на сьогоднішній день. В загальному вигляді усі ці складові та суспільні відносини, що складаються в процесі їх реалізації тобто в процесі їх

порушення, охороняються діючим на сьогоднішній час законодавством, у тому числі й Кримінальним кодексом України, що в свою чергу у своїй сукупності являють собою права і свободи особи у сексуальній сфері [18, с. 871].

Хочу зауважити, що визнання родового об'єкту статевих злочинів лише правового порядку у сфері статевого життя є досить недостатнім. Так, звичайно, що особа, порушуючи норми законодавства України, посягає так би мовити на встановлений правовий порядок, - тобто систему суспільних відносин. Однак при такому підході вибудовується наступний ряд цінностей: який можна розмістити за наступним ланцюжком: - суспільство—держава—особистість. Однозначно, зазначені права та свободи особи є невід'ємними та лежать в основі встановленого та такого, що охороняється законом, порядку у сфері статевих відносин.

Однак, визнання усіх цих благ самостійним об'єктом статевих злочинів, підкреслює саму цінність особи. У такому випадку ціннісний ряд буде мати такий вигляд, за наступним ланцюжком: - особистість — суспільство — держава [13].

В свою чергу, питання про безпосередній об'єкт ст.154 КК України у кримінально-правовій науці розглядається неоднозначно та дуже по-різному. На думку деяких вчених, основним безпосереднім об'єктом складу примушування до дій сексуального характеру є статевая свобода та статевая недоторканність особи [2].

Але вважаю, що слід погодитися з такими авторами, які безпосередньо вказують на те, що статевая недоторканність розглядається, як основний безпосередній об'єкт примушування до дій сексуального характеру лише в конкретно визначених випадках. [25, с. 84].

Статевая недоторканність є основною умовою статевої свободи. У складі злочину ст. 154 КК України, також можна виокремити і факультативний безпосередній об'єкт, який може бути у вигляді честі та гідності особи, чи її майнових інтересів, інтересів служби тощо. Поряд з цим, розглядаючи питання

про об'єкт злочину, важливо та слід обов'язково відзначити й питання про саму потерпілу особу. У ст. 154 КК України нажалі відсутні посилання на окремі важливі особливості потерпілої особи, зокрема на такі як: вік і психічний стан, що має в окремих випадках дуже важливе значення [23, с. 452].

Поряд з цим, потерпілою особою від даного злочину, який мною розглядається, є особа жіночої або ж чоловічої статі незалежно від того, чи виповнилось їй 18 років (повноліття). Вважаючи те, що об'єктивна сторона злочину щодо «примушування до вступу в статевий зв'язок» полягає саме в примушуванні особи до дій сексуального характеру «шляхом шантажу, погрози або з використанням матеріальної, службової чи іншої залежності потерпілої особи». Беручи до уваги наукове тлумачення, примушування можна охарактеризувати таким чином: перше, це представлення вимоги вчинити певні дії, яка підкріплюється психічним впливом, що обмежує волю особи, а друге, це як створення психотравмуючої обстановки з метою схилити до певних дій сексуального характеру [23, с. 455].

Вважаю, що примушування до вступу в статевий зв'язок вчиняється винятково шляхом застосування до потерпілої особи саме психічного насильства, яке охоплює широкий спектр протиправних дій. Тому дуже нелегко погодитись із формулюваннями цього, які зустрічаються в коментарях до Кримінального кодексу України: «при «примушуванні» виключається насильство» [8, с. 69].

Все ж таки на мою думку, вважаю що доцільніше було б зазначати наступним чином: виключається фізичне насильство або погроза його застосування. Виходячи з диспозиції ст. 154 КК України, примушування до вступу в статевий зв'язок може характеризуватися декількома способами: «використання матеріальної чи службової залежності, погроза знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілого чи його родичів, погроза розголошення відомостей, що ганьблять потерпілу особу чи її родичів».

Що ж до суб'єктивної сторони то злочин, передбачений ст.154 КК України, вчинюється лише з прямим умислом. Особа, здійснюючи примушування, має спеціальну мету - вступ в статевий зв'язок із залежною від неї особою.

Суб'єктом даного злочину може бути лише особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16 - ти років.

Обтяжуючими обставинами цього злочину відповідно до ст.154 КК України є примушування до вступу у статевий зв'язок, поєднане з погрозою [18, с. 932]:

- 1) «знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів»;
- 2) «розголошення відомостей, що ганьблять її (його) чи близьких родичів».

1.3. Кваліфікуючі ознаки складу злочину за статтею 154 КК України

Кваліфікуюча складова злочину відіграє дуже важливу роль у вирішенні долі особи, яка вчинила злочин. Відтак саме злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять собою досить значну суспільну небезпеку, вони характеризуються безпосередньо аморальністю і цинічністю дій винних осіб. Адже, саме винні особи, у переважній більшості випадків, пов'язані з так званим посяганням на статеву свободу особи чи її статеву недоторканість. Саме такі злочини грубо принижують саму гідність потерпілої особи від вказаного злочину та заподіюють їй велику психічну травму, поряд з цим можуть завдати серйозної шкоди її здоров'ю. Тому, ці злочини вважаються одними із надзвичайно небезпечних [4, с. 17].

Тому, маю на меті звернути увагу на те, що суспільна небезпека вище зазначеного злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості особи визначається не лише посяганням на статеву свободу чи статеву недоторканість особи, але й заподіянням такої шкоди іншим не більш важливим суспільним

відносинам та соціальним цінностям, тобто - нормальному фізичному й психічному розвитку громадян, здоров'ю, честі та гідності цих осіб.

Так, до прикладу розбещення неповнолітніх здатне викликати у потерпілої особи від цього злочину різноманітні статеві збочення, а от передчасний вступ у статевий зв'язок може завдати небезпечної шкоди здоров'ю неповнолітньої особи [5, с.12].

Отож, вважаю за необхідне надати визначення поняття злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості – це «суспільно небезпечні діяння, що порушують встановлений у суспільстві порядок статевих відносин і основні принципи статевої моральності, і які виражаються в посяганні на статеву свободу та статеву недоторканність особи».

При кваліфікації даного злочину важливо враховувати, що саме злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості – це так би мовити сукупна назва злочинів, які тісно пов'язані із самим задоволенням статевої потреби особи злочинця у формах, які грубо порушують встановлений у нашому суспільстві порядок статевих зносин, а також основні принципи статевої моральності та ті, які заподіюють шкоду здоров'ю і порядності громадян. Адже сам принцип статевої моральності відображає пануючі у суспільстві погляди на умови та характер цих статевих відносин [22].

Не можу залишити осторонь те, що до злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи потерпілої, норми про саму відповідальність об'єднанні в розділі IV Особливої частини КК України, та віднесені: «зґвалтування» (ст. 152); «насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» (ст. 153); «примушування до вступу в статевий зв'язок» (ст. 154); «статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» (ст.155); «розбещення неповнолітніх» (ст. 156) [2].

Тому для подальшого з'ясування так званих особливостей кваліфікації злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, важливим є

обґрунтоване визначення всього кола діянь, які відносяться до них, а також чітко визначена кримінально-правова характеристика таких діянь.

Отже, кваліфікуючими ознаками злочину передбаченого статтею 154 КК України є *погроза* [2]:

1) «знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого), чи її (його) близьких родичів»;

2) «розголошення відомостей, які ганьблять її (його) чи близьких родичів» (ч. 2 ст. 154 КК).

Згідно до цивільного законодавства до близьких родичів, належать батьки, один з подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки [20, с. 861].

Під погрозою знищити або пошкодити майно слід розумієти, що погроза довести майно, яке належить особі потерпілій чи її близьким родичам, до повної або ж часткової несправності цього майна щодо використання його за цільовим призначенням. В той час, коли погроза вилучити майно, вважається погроза протиправним шляхом із застосуванням насильницьких дій або без такого позбавити власника належного йому на законних підставах майна [15, с. 900].

Поряд з цим, хочу зазначити, що в даному випадку не має значення те, чи мала винна особа насправді намір та можливість реалізувати свою висловлену погрозу. Тут важливим є те, щоб таке залякування було сприйнято потерпілою особою як таке, що може бути реально здійснене за даних обставин.

Наступне, це відомості, що ганьблять потерпілу особу чи її близьких родичів. Тут слід розуміти, що це є справжні або ж вигадані дані та факти про них, їх дії або ж дії, вчинені щодо цих осіб, які потерпіла особа бажає зберегти у таємниці і розголошення яких, здатне принизити честь і гідність людини (наприклад: дані про інтимні сторони життя таких осіб, чи венеричні захворювання, або ж аморальні вчинки, чи злочинну діяльність тд.) [17, с.271].

Варто зазначити, що погроза розголосити відомості, які ганьблять потерпілу особу чи її близьких родичів – це є погроза, яка має на меті залякування щодо повідомлення у будь-який спосіб про відповідні дані особам або ж принаймні одній особі, яким вони не були відомі, і ознайомлення з ними потерпіла особа бажала зберегти у таємниці [10, с.97].

РОЗДІЛ II. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 154 КК УКРАЇНИ

2.1. Способи вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 154 «примушування до вступу в статевий зв'язок» КК України

Передбачаючи кримінальну відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок, чинний Кримінальний кодекс України (надалі – КК України) у ч. 1 ст. 154 визнає злочином лише найбільш небезпечні прояви такого примушування, зокрема – примушування шляхом використання матеріальної або службової залежності [2]. Саме використання вказаних видів залежності формують таку окрему, самостійну ознаку складу злочину, як спосіб його вчинення. Як відомо, останній посідає важливе місце серед ознак об'єктивної сторони, адже в ньому виражаються як фактичні ознаки, так і соціальні властивості (суспільна небезпека) злочину [13].

Спосіб вчинення злочину « ... багато в чому визначає межі злочину, свідчить про якісну своєрідність даного злочину, вказує на ті індивідуальні риси та властивості, за допомогою яких один злочин відрізняється від іншого». Встановлення передбачених ч. 1 ст. 154 КК України способів вчинення злочину не лише дозволяє констатувати факт наявності ознак складу примушування до вступу в статевий зв'язок як підстави кримінальної відповідальності; чітке з'ясування змісту та обсягу цих ознак складу злочину дозволяє вирішити цілу низку питань, пов'язаних із кримінально-правовою кваліфікацією: від подолання конкуренції кримінально-правових норм до розмежування примушування до вступу в статевий зв'язок із суміжними складами злочинів [26, с.8]. Все вище зазначене зумовлює актуальність обраної теми дослідження. Використання матеріальної та службової залежності як способів вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок тією чи іншою мірою досліджували такі радянські вчені-криміналісти, як: О. О. Жижиленко, П. І. Люблінський,

О. М. Ігнатов, В. Натансон, Я. М. Яковлєв. Серед представників сучасної кримінально-правової науки пов'язані із задекларованою тематикою питання розглядались В. І. Борисовим, Л. В. Дорош, О. О. Дудоровим, М. М. Коноваловим, а також авторами відповідних підрозділів науково-практичних коментарів до кримінальних кодексів та посібників з кримінального права [24, с.202].

Дещо більше уваги аналізу вказаних видів залежності та їх використанню для вчинення примушування до дій сексуального характеру приділено в дисертаційному дослідженні Д. О. Гнилицької. Попри все, проблематика використання матеріальної та службової залежності як способів вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок ніколи не була предметом комплексного дослідження. У науці кримінального права продовжують існувати неоднозначні та навіть протилежні підходи до вирішення тих чи інших, пов'язаних із заявленою тематикою, питань; деякі проблеми взагалі ніколи не були предметом наукового розгляду.

Тому метою даної статті є проведення комплексного та всебічного кримінально-правового дослідження способів вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок» КК України. Частина 1 ст. 154 КК України встановлює відповідальність за «Примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок ...особою від якої жінка або чоловік матеріально або службово залежні». Аналіз цього законодавчого формулювання, на перший погляд, настановляє на думку, що відповідна залежність (матеріальна або службова) є характеристиками, які зумовлюють ознаки спеціального суб'єкта складу злочину [22].

Хоча, з іншого боку, суспільна небезпека злочину обумовлюється, очевидно, не самим по собі фактом наявності певної залежності, а використанням цієї залежності для досягнення злочинного результату: «кожна особа, поставлена в силу закону або соціальних відносин у залежність від іншої особи, вправі розраховувати на те, що вказана залежність не буде використана

для того, щоб схилити її на задоволення статевої пристрасті іншої особи». О. О. Дудоров також вказує: «Відповідальність за ч. 1 ст. 154 КК України настає лише за умови, що вплив на потерпілу особу здійснювався з використанням її матеріальної або службової залежності від винного, яка відіграє роль своєрідного засобу досягнення злочинного результату» [2].

До слова зазначаю, що в КК РФ, Республіки Грузії, Республіки Білорусі, а також у ряді інших країн при констатуванні аналогічного складу злочину використано більш вдале та конкретне формулювання: «...з використанням матеріальної або іншої залежності потерпілого». З усіх можливих видів залежності законодавець у ч. 1 ст. 154 КК України вказує лише дві: матеріальну та службову.

Назовні використання залежності підлеглої особи може проявлятися не лише у пред'явленні погроз погіршити матеріальне чи службове становище, а й у вчиненні дій, спрямованих на погіршення відповідного становища потерпілої особи. [19, с. 510]. Зупинимось окремо на кожному із зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 154 КК України видів залежності. Роз'яснення поняття матеріальної залежності дано в Постанові Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 року. Зокрема, під такою залежністю пропонується розуміти перебування на повному або частковому утриманні винної особи, проживання на її житловій площі, а також коли винна особа своїми діями чи бездіяльністю спроможна викликати істотне погіршення матеріального становища потерпілої особи [14].

На мій погляд, дане роз'яснення є невиправдано широким, так як відповідно до нього матеріально залежними будуть вважатися, наприклад, фізично і психічно здорові особи, здатні самотійно себе забезпечувати, але які проживають за кошти чи допомогу інших осіб.

Однак, на відміну від поняття «залежність» (визначення якого відсутнє в КК України), зміст поняття «службова» можна і потрібно встановлювати,

виходячи із законодавчо закріпленого поняття «службова особа». Такий підхід, насамперед, повністю відповідає вимогам системності та єдності термінології кримінального закону, які передбачають послідовне використання в межах кримінального закону термінів та термінологічних зворотів [5, с.11].

Крім того, він є абсолютно логічним, оскільки і в першому, і у другому випадку мова йде саме про «службову» чи то особу, чи то залежність. Тому, службовою слід визнавати лише ту залежність, яка обумовлена виконанням передбачених ст. 18 КК України функцій, а необхідною умовою виникнення останньої є набуття особою статусу службової, тобто – отримання останньою можливості потенційного впливу на потерпілого з використанням функцій представника влади чи місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій [12, с. 131].

Як правильно свого часу наголошувалося в одному із підручників з кримінального права, «службова залежність – це усяка залежність потерпілої жінки від суб'єкта злочину, яка обумовлена службовим становищем останнього ... ». Відповідно, підлеглість потерпілого суб'єкту злочину виключно «по роботі», а також залежність від нього у зв'язку з виконанням лише своїх професійних функцій, з приводу навчання чи задоволення своїх культурних потреб не слід визнавати службовою залежністю; це, звісно ж, свідчить про серйозні прогалини у кримінально-правовому регулюванні досліджуваної проблематики, заповнення яких, тим не менше, є прерогативою законодавця, а не правозастосувача [16, с.19].

Таким чином, службова залежність можлива як між двома службовими особами (за умови посадової підлеглості однієї з них іншій), так і між особами, службовою з яких є тільки одна (якщо інтереси однієї з них залежать від службового становища іншої). Виходячи кожен із свого розуміння службової залежності, сучасні дослідники до цього виду залежності відносять залежність між: керівником організації і секретарем, начальником цеху і робітником, ревизором і комірником, підозрюваним і слідчим, вчителем і учнем, викладачем

і студентом, науковим керівником і аспірантом, комендантом гуртожитку і особою, яка в ньому мешкає, тренером і спортсменкою, ув'язненим і службовцем в'язниці тощо.

Стосовно ж відносин «вчитель – учень», «викладач – студент», а тим більше «тренер – спортсмен», то такі відносини позбавлені службового характеру хоча б тому, що перша із сторін не наділена необхідними функціями, а тому не є службовою, не може мати кого-небудь саме у «службовій» залежності [17, с.270].

2.2. Кримінальна відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок в законодавстві України та інших країн континентальної Європи: порівняльно-правові аспекти

Використання порівняльно-правового методу додає повноти та підвищує результативність будь-якого правового дослідження. Його застосування у кримінальноправовій науці сприяє виявленню і врахуванню чужих помилок та досягнень під час вирішення питань про злочинність і караність конкретних дій, допомагає зрозуміти роль та значення кримінального права як інструменту соціального регулювання [14, с. 4]. Необхідність порівняльно-правового дослідження законодавства України та інших країн континентальної Європи в частині кримінальної відповідальності за діяння, яке національний законодавець називає «примушування до вступу в статевий зв'язок», зумовлена низкою факторів. По-перше, у сучасних умовах неабиякої актуальності євроінтеграційних процесів великого значення набуває гармонізація національного законодавства з законодавством інших країн Європи.

По-друге, беручи до уваги географічні та політико-правові особливості України, не викликає сумнівів той факт, що для України найефективнішим та найперспективнішим у галузі порівняльних досліджень є вивчення

кримінального права європейських держав романо-германської правової сім'ї [15, ст. 629], до якої, в тому числі, належить і Україна. Закономірності розвитку та характерні риси, що об'єднують країни цієї правової системи (спільність основного джерела (форми) права, єдність у структурі системи і норми права, наявність кодифікації нормативно-правових актів і т. д.), сприятимуть простішому впровадженню необхідного іноземного досвіду в національне законодавство.

По-третє та основне, «високорозвинені західноєвропейські держави мають найкращий досвід правової, у тому числі кримінально-правової, охорони суспільних відносин в умовах демократії та ринкової економіки» [19, с. 23], а особливо колосальний досвід боротьби з різноманітними статевими домаганнями, добре продуманою системою правових норм, які характеризуються послідовністю та прийнятністю.

Потрібно одразу зазначити, що кримінальне законодавство країн континентальної Європи в частині охорони статевої свободи особи характеризується відсутністю спільних підходів до побудови диспозицій та конструювання санкцій кримінальноправових норм, як це характерно, наприклад для законодавства країн СНД. Не є винятком регламентація кримінальної відповідальності за дії, які національний законодавець називає «примушуванням до вступу в статевий зв'язок». Для більш системного висвітлення особливостей відповідальності за аналізований злочин, пропонуємо, з відповідною часткою умовності, розмежувати законодавство досліджуваних країн на наступні групи з урахуванням того, чи передбачена відповідальність за досліджуваний злочин окремою кримінально-правовою нормою, чи таке охоплюється складом зґвалтування [23, с. 451].

До першої групи ми зачислили країни, Кримінальні кодекси (надалі – КК) яких містять окремі норми про відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок: Албанія, Болгарія, Данія, Естонія, Литва, Польща, Україна, Швейцарія, Швеція та ін. Характерним для країн цієї групи є те, що

відповідальність за досліджуваний злочин передбачена самостійною нормою, поряд з іншими нормами про відповідальність за «статеві посягання», в тому числі поряд зі зґвалтуванням. Нерідко склад примушування до вступу в статевий зв'язок співвідноситься зі складом зґвалтування як суміжні, розмежовуючись за ознакою способу вчинення злочину.

У таких випадках кримінально-правові норми про відповідальність за досліджуваний злочин містять негативні ознаки, що засвідчують відсутність способів вчинення інших «статевих посягань», зокрема і зґвалтування. Так, КК Данії у ст. 117 передбачає відповідальність за примушування до вступу в статеві зносини іншими, окрім насильства чи погрози його застосування, способами [18, с. 954]; насильство чи погроза його застосування є способами вчинення зґвалтування відповідно до ст. 116 цього ж акту. КК Швеції у ст. 1 Глави 6, встановлюючи відповідальність за зґвалтування як за вчинення « ... шляхом насильства чи погрози, що становлять для потерпілої особи безпосередню небезпеку, примушування до статевих зносин чи інших статевих дій ... » [18, с. 955], одночасно у ст. 2 цієї ж Глави передбачає відповідальність за «сексуальний примус» як за дії особи, яка « ... за інших обставин, ніж зазначених у статті 1, шляхом незаконного примушування добивається від когось вступу у статеві зносини ... » [18, с. 955] (з аналізу норм КК Швеції випливає, що наявність «сексуального проникнення» значення для кваліфікації не має). В цілому, для законодавства країн цієї групи характерна диференціація кримінальної відповідальності за окремі статеві посягання з урахуванням способів вчинення злочину. Зокрема, якщо посягання на статеву свободу особи здійснюється насильством, погрозою його застосування чи іншими «рівнозначними» за суспільною небезпекою способами («з використанням безпорадного стану», «позбавляючи особу можливості чинити опір»), то вчинене охоплюється складом зґвалтування; якщо ж таке посягання здійснюється способами менш суспільнонебезпечними, як от з використанням

залежності потерпілого від винного, то таке, зазвичай, охоплюється складом примушуванням до вступу в статевий зв'язок [14].

Такий підхід, безумовно, є виправданим, оскільки небезпека способу посягання прямо пропорційна небезпечності посягання в цілому; врахування способу вчинення злочину відображається у разі конструювання санкцій кримінально-правових норм: чим небезпечніший спосіб – тим суворіші санкції. Саме використання залежності як способу вчинення злочину є однією з характерних ознак законодавчих положень про примушування до вступу в статевий зв'язок цієї групи країн. КК Албанії, Болгарії, України передбачають використання лише конкретної – матеріальної, службової чи аналогічної за своєю природою залежності як способу вчинення злочину.

Зокрема, КК Албанії передбачає відповідальність за « ... дії сексуального чи гомосексуального характеру, шляхом зловживання відносинами підлеглості чи офісними відносинами ... » [16, с. 19], КК Болгарії – за вступ в статеві відносини « ... шляхом використання матеріальної чи службової залежності ... » [16, с. 19]. Законодавці решти країн континентальної Європи або не конкретизують, або передбачають можливість вчинення злочину з використанням інших, окрім матеріальної чи службової, видів залежності.

Так, Пенітенціарний кодекс Естонії встановлює відповідальність за «статеві зносини з особою проти її волі з використанням залежності потерпілого від винного ... » ; КК Польщі за « ... доведення потерпілої особи до статевих зносин або стану, коли потерпілий підпорядковується вчиненню щодо нього сексуальних дій чи сам вчиняє такі дії, зловживаючи відносинами залежності або використовуючи критичне положення потерпілої особи ... ». КК Данії містить дві норми про відповідальність за досліджуваний злочин: однією встановлена відповідальність за примушування до вступу в статеві зносини, використовуючи інші, окрім притаманних зґвалтуванню способи, іншою – за вступ в статевий зв'язок з особою шляхом зловживання відносинами підлеглості чи скрутним економічним становищем потерпілої особи [5, с. 13].

На підставі аналізу ст. 154 КК України, а також п. 15 постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статеві свободи та статеві недоторканості особи» робимо висновок, що відповідальність за ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок» може наставати лише за умови наявності між винним та потерпілим відносин матеріальної або службової залежності та використання такої залежності винним як способу досягнення злочинного результату [18, с. 900].

Вчинення досліджуваного злочину іншими, не менш суспільно-небезпечними способами, але за відсутності та використання відносин зазначеної залежності, не охоплюватиметься жодною нормою КК України, що, своєю чергою, свідчить про наявність прогалин у кримінальному законодавстві України. З цього приводу у науковій літературі висловлена пропозиція щодо вдосконалення ст. 154 КК України шляхом запозичення « ... позбавленої казуїстичності вказівки на іншу (крім матеріальної чи службової) залежність потерпілої особи від винного ... » [21, с. 15]. Саме такий підхід застосовується майже у всіх країнах СНД. Проте, вдосконалення ст. 154 КК України в такий спосіб викликає певні сумніви. «Інша залежність» – поняття широке та оцінне, може включати в себе, наприклад, залежність дітей від батьків, одного з подружжя від іншого, залежність закоханої людини тощо.

Для деяких країн цієї групи, зокрема, Данії, Швейцарії притаманна наявність окремих кримінально-правових норм про відповідальність за досліджуваний злочин, що може вчинятися лише спеціальним суб'єктом – лікарями, вчителями, особами, які є службовцями місць позбавлення волі та користуються особливою залежністю потерпілих як способом вчинення злочину. В таких випадках, як зазначає О. С. Капінус, немає необхідності в доведенні факту примушування, оскільки воно само собою очевидне [12, ст. 133]. Проте, незважаючи на існуючу підпорядкованість, гіпотетично, статеві зносини між такими особами можуть бути і добровільними. Зокрема, КК Данії містить норму про відповідальність «службовця» або особи, яка очолює тюрму,

реабілітаційний центр, дитячий чи підлітковий дім, психіатричну лікарню, заклад для розумово відсталих чи будь який інший аналогічний заклад за вступ в статеві зносини з особами, що в цих закладах утримуються [15, с. 341].

Дослівне тлумачення цитованої норми призведе до висновку про кримінально-караність будь яких статевих зносин «службовців» з особами, які утримуються у «спеціальних» закладах, незважаючи на те, чи були такі відносини добровільними чи ні. Проте, виникає питання обґрунтованості та доцільності настання кримінальної відповідальності у випадку, коли статеві зносини, наприклад, між службовцем закладу позбавлення волі та особою, яка в ньому утримується, були добровільними, оскільки, за наявності згоди «потерпілого», жодна шкода статевій свободі особи як об'єкту кримінально-правової охорони не заподіюється. Для кримінального законодавства деяких країн цієї групи характерним є наявність заохочувальних норм [17, с. 270].

Так, КК Болгарії передбачає, що « ... не підлягає покаранню або призначене покарання не виконується, якщо до приведення вироку у виконання між чоловіком і жінкою був укладений шлюб ... ». М. І. Хавронюк слушно зазначає, що вказана норма не може бути застосована, зокрема, коли потерпіла особа є душевно хворою або не досягла 14 років. КК Швейцарії передбачає, що « ... компетентний орган відмовляється від переслідування, передачі до суду або від покарання, якщо потерпіла особа уклала шлюб з особою, яка вчинила злочинне діяння ... ». Оскільки Швейцарія не входить до країн з легалізованими одностатевими шлюбами, застосування привілейованої норми, за умови, що винний та потерпілий належать до однієї статі, також буде неможливим. До іншої умовної групи належать країни, кримінальне законодавство яких не передбачає окремої норми про відповідальність за досліджуваний злочин, оскільки фактичне вчинення такого охоплюється складом зґвалтування [22].

Інакше, має місце так званий «широкий» підхід до конструювання об'єктивної сторони зґвалтування як злочину. Наприклад, КК Бельгії під

згвалтуванням розуміє « ... будь який акт сексуального проникнення незалежно від форми та яким би способом він не здійснювався, вчинений щодо особи, яка не дала щодо цього своєї згоди ... » [14]. При цьому згода вважається відсутньою, зокрема « ... якщо акт був нав'язаний силою, примушуванням чи хитроцями ... » [14]. КК Голландії визначає згвалтування як проникнення в тіло особи статевим шляхом за допомогою насильства чи іншої дії або шляхом погрози насильства чи погрози іншою дією. Саме примушування до перелічених вище дій становитиме собою замах і буде кримінально караним, оскільки особа діяла умисно. Особливістю законодавства країн, що належать до цієї групи, є, по-перше, необов'язковість, але можливість використання залежності як способу вчинення злочину (на відміну від країн, віднесених нами до першої групи); по-друге, санкції кримінально-правових норм про згвалтування побудовані так, що є велика різниця між «мінімальною» та «максимальною» межею покарання.

Очевидно, суспільна небезпека того чи іншого способу вчинення злочину враховується судом під час призначення покарання. Зазначимо, що кримінальному законодавству країн континентальної Європи, в тому числі і Україні, притаманна відсутність диференціації відповідальності за досліджуваний злочин з урахуванням так званого «статевого проникнення». Зазначене є суттєвим недоліком, оскільки суспільна небезпека дій винного у випадках, коли йому вдалося подолати волю потерпілої особи і вступити з нею у статевий зв'язок значно вища суспільної небезпеки «безрезультатного» примусу; окрім того, у першому випадку статеві свобода особи як об'єкт кримінальноправової охорони зазнає безпосередньої шкоди, в той час як у другому йдеться лише про реальну загрозу заподіяння такої шкоди [16, с. 19].

Упродовж останніх років в законодавстві країн континентальної Європи простежується тенденція до криміналізації різного роду сексуальних домагань, переслідувань, які явно виходять за межі звичного для нас примушування до вступу в статевий зв'язок. Так, КК Швейцарії встановлює відповідальність за

сексуальні домагання проти волі особи, якщо таке грубо порушує громадський порядок, або, наприклад, вчинене у грубій словесній формі [13].

Суттєвим недоліком законодавства країн континентальної Європи, у тому числі і України, є відсутність диференціації відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок з урахуванням так званого «статевого проникнення», що пояснюють різною суспільною небезпекою дій винного у випадку, коли йому вдалося подолати волю потерпілої особи і вступити з нею у статевий зв'язок та суспільною небезпекою «безрезультатного» примусу до вступу в такий зв'язок.

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

У третьому розділі вважаю за потрібне, звернути увагу на реалізацію висвітленого вище підходу визначення об'єктивної сторони складу злочину передбаченого ст. 154 КК України. Варто вказати, що належних застережень, має своїм наслідком неоднакове застосування відповідних норм, яке служить потенційним джерелом неоднакового застосування норм КК України. Однак, примушування до здійснення акту сексуального характеру залежно від певних обставин може за собою одночасно вказувати і на вчинення згвалтування або ж сексуального насильства, засвідчують такі обставини:

По-перше, каране за ст. 154 КК примушування до вступу в статевий зв'язок виключає добровільність згоди особи на вчинення щодо неї сексуальної дії;

По-друге, акт сексуального характеру, про який зазначається у ст. 154 КК, може бути «вагінальним, анальним або оральним» проникненням у тіло іншої особи чи дією сексуального характеру, не пов'язаною із проникненням в тіло іншої особи. Відмінності вбачаються лише хіба, що в моменті закінчення порівнюваних злочинів і в тому, що за ст. 154 КК України може нести відповідальність і та особа, яка не має наміру вчиняти акт сексуального характеру із потерпілою особою [2].

Звертаю увагу, що відповідно до ст. 154 КК України, нажаль не міститься застереження про те, що злочином визнається примушування до здійснення акту сексуального характеру з третьою особою (треба так розуміти — не з тим, хто здійснює примушування). [14, с.128].

При дослідженні цього питання, цікаво, що різновидом сексуального насильства, поняття якого закріплено в п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України від 7 грудня 2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству», чітко визнається примушування до акту сексуального характеру з третьою особою.

Відсутність за таких обставин вказівки на третю особу у диспозиції ч. 1 зміненої ст. 154 КК України — свідчення непослідовності законодавця в частині імплементації положень щодо Стамбульської конвенції.

Задля подолання неоднозначного застосування та колізій норм законодавства, кримінально-правових заборон я сформулював два правила кваліфікації:

По-перше, «нерезультативне» примушування, вчинене тим, хто мав намір здійснити акт сексуального характеру з потерпілою особою, одночасно утворює і склад закінченого злочину, передбаченого ст. 154 КК України. [22, с.76].

По-друге, примушування до акту сексуального характеру, скоєне тим, хто безпосередньо після цього вчинив такий акт з потерпілою особою ст. 152 КК України. В такому випадку, примушування відіграє важливу роль чинника, що забезпечує недобровільність акту сексуального характеру. Пропонована кримінально-правова оцінка враховує доктринальне правило кваліфікації злочинів при конкуренції частини та цілого і вироблений судовою практикою підхід щодо підпорядкованого характеру розпусних дій при вчиненні інших статевих злочинів.

Тут мається на увазі те, що розпусні дії з потерпілою особою, вчинені безпосередньо перед зґвалтуванням, сексуальним насильством або статевими зносинами з особою, яка не досягла 16-річного віку, охоплюються відповідними частинами статей КК України, оскільки в подібних випадках розбещення неповнолітніх з урахуванням спрямованості умислу винуватого розглядається лише, як етап у вчиненні інших статевих злочинів [22, с.77].

Вважаю, що життя покаже, чи сприймуть правозастосувачі викладені рекомендації. Але якщо це станеться, то, на мою думку, вдасться досягнути результату, на який розраховували розробники Стамбульської конвенції: сфера застосування відповідної кримінально-правової заборони буде обмежуватися випадками примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а не з тим, хто здійснює примушування.

Сказане, однак, не стосуватиметься ч. 2 ст. 154 КК, викладеної в редакції Закону від 6 грудня 2017 р., в якій йдеться про примушування особи до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна. Таке формулювання дозволяє стверджувати, що склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 154 КК, утворює примушування потерпілої особи до здійснення акту сексуального характеру саме і тільки з винуватим (тим, хто вчиняє кримінально каране примушування) [2].

Примушування ж до здійснення акту сексуального характеру з третьою особою з використанням при цьому елементів матеріальної або службової залежності, яке не охоплюється згаданою кримінально-правовою нормою, слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 154 КК. Показана диференціація кримінальної відповідальності, яку слід визнати невинуватеною (несправедливою), стала результатом непродуманості відповідного законодавчого формулювання.

ВИСНОВОК

Отже, у висновку хочу зазначити про те, що статевна свобода особи великою мірою захищається українським кримінальним законодавством. Беручи до уваги ступінь суспільної небезпеки та усю цінність суспільних відносин, вбачається, що у статті 154 КК України закріплені найосновніші ознаки кримінальної відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок.

Отож, статевна свобода особи є одним із важливіших об'єктів кримінально-правового захисту, між особами, внаслідок незначних прогалин у судовій практиці щодо застосування даної норми, у сучасному житті виникають складнощі в реалізації зазначеної законодавчої норми.

В цілому, під час застосування дослідженої мною кримінально-правової норми правоохоронним органам слід першочергово враховувати те, що склад вказаного злочину, передбаченого статтею 154 КК України, може мати місце винятково за умови доведеності, що на потерпілу особу здійснювався вплив із використанням її матеріальної або службової залежності від винної особи з метою - примусити її вступити в статевий зв'язок природним або неприродним способом у супереччя її волі.

З метою уникнення помилок під час даної кваліфікації злочинів, слід пам'ятати, що кримінальній відповідальності за ст. 154 КК України підлягають лише особи, за матеріалами кримінальних проваджень щодо яких доведено:

- а) «наявність самого факту примушування до вступу в статевий зв'язок»;
- б) «така особа має бути спеціальним суб'єктом, тобто особою як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16 років і щодо якої потерпіла особа є матеріально або залежною по службі».

Таким чином, на підставі проведеного аналізу вважаю за можливе зробити наступні висновки: – використання матеріальної чи службової залежності є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони передбаченого ч. 1 ст. 154 КК

України складу злочину та характеризує спосіб вчинення злочину; на ззовні використання зазначених видів залежності може проявлятися в пред'явленні погроз погіршити матеріальне чи службове становище або у вчиненні дій, спрямованих на погіршення відповідного становища потерпілої особи; – під матеріальною залежністю слід розуміти відносини між людьми, які виникають з приводу надання однією особою іншій матеріального забезпечення чи матеріальної допомоги; при цьому, надання та отримання такого забезпечення чи допомоги повинно регламентуватись законом; – під службовою залежністю слід розуміти відносини, що виникають як між двома службовими особами (за умови посадової підлеглості однієї з них іншій), так і між особами, службовою з яких є тільки одна (якщо інтереси однієї з них залежать від службового становища іншої).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення 14.03.2020).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України 05.04. 2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 10.03.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України 13.04.2012 № 4651- VI : [URL]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1385149626864866> (дата звернення 31.03.2020).
4. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» Бандурка Ірина Олександрівна ; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2010. 22 с.
5. Борисов В.І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (коментар до законодавства) В.І. Борисов, Л.В. Дорош Форум права. 2006. № 1. С.4–15
6. Борисов В.І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (коментар до законодавства) Борисов В.І., Дорош Л.В. Форум права. - 2006. -№ 1. –С.4-15
7. Брич Л.П. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи за законодавством України: монографія Л.П. Брич. – Львів: Львів. держ. університет внутр. справ, 2010. – 83 с.
8. Брич Л.П. Розмежування зґвалтування із суміжними складами злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи Л.П. Брич., Життя і право. 2004. № 4. С. 69–78.

9. Воскресенська І. В. Захист статевої свободи та статевої недоторканності особи: міжнародно-правовий аспект І. В. Воскресенська Право.ua. 2015. № 1 С. 188–195.
10. Воскресенська І. В. Об'єкт злочину при примушуванні до вступу у статевий зв'язок І. В. Воскресенська Право.ua. 2015. № 3 С. 96–102.
11. Воскресенська І. В. Використання залежності як спосіб примушування до вступу у статевий зв'язок І. В. Воскресенська Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2014. № 3. С. 119–127.
12. Воскресенська І. В. Спонування як обов'язкова ознака у статті 154 Кримінального кодексу України І. В. Воскресенська Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2014. № 2 С. 122–134.
13. Джужа О.М. Запобігання злочинам пов'язаним із сексуальним насильством: Монографія., 2009.
14. Джужа О.М. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством О.М. Джужа. О.А. Гапон, А.В. Кирилюк Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 10.
15. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права О.О. Дудоров – Луганськ: РВВЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.
16. Лукаш А.С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» А.С. Лукаш; Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Харків, 2007. 19 с.
17. Матишевський П.С. Кримінальне право України . Загальна частина: Підручник.: Юрінком Інтер, 2010., 272 с.
18. Мельник М.І. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. Київ: Юридична думка, 2003. 956 с.

19. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. В. О. Навроцький. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
20. Потебенько М.О. Науково практичний коментар Кримінального кодексу України. Особлива частина за. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г.- К.: ”Форум”, 2011. 942 с.
21. Синєокий О.В. Мотивація девіантних форм поведінки особи, що призводить до сексуальних злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» О.В. Синєокий; Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 20 с.
22. Хряпінський П.В. Кваліфікуючі ознаки статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості П.В. Хряпінський, С.В. Чмут Часопис Академії адвокатури України. 2009. № 2
23. Чмут С. В. Безпосередній об’єкт статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості С. В. Чмут Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.45. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2009. С. 452-459.
24. Шеремет А.П. Злочини проти статевої свободи: монографія А.П. Шеремет. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. 216 с.
25. Ярмаш Н.М. Дія, як ознака об’єктивної сторони злочину (проблеми психологічної характеристики) Ярмаш Н.М. Харків : Основа, 1999. – 84с.
26. Ярмаш Н.М. Примушення як чинник, що впливає на кримінальну відповідальність Веси фемида. № 1(13). 2000. С. 7–12.